

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

Az Ujság. 1914. évf. 88. sz. — *Magyar darabok külföldön.* Bródy Miksa, Jacobi Viktor, Földes Imre, Hajó Sándor, Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Rényi Aladár, Szomorú Dezső, Zerkovitz Béla: darabjaik idegen nyelvű előadásáról. — *Gajdács Pál: Mikszáth Kálmán mint velencei diák.* A nagy író diákkori csínyjeinek és «Le az álcákkal» című drámakisérletének ismertetése. — *p. p.: A váli erdőben.* (Vajda János szülőfalujában.) Apróságok Vajda Jánosról, a költő még élő testvérénjének, Vajda Rózának elbeszélése alapján.

U. i. 91. sz. — *Kozma Andor: Mária-dalok és más vallásos költemények.* (Rudnyánszky Gyula posthumus verseskönyve.) Elismerő méltatás, melynek főcélja, hogy felhívja a figyelmet a kötetre, melynek szerzője oly keserves sorsban hagyta hátra családját. «Még a vak Milton is, kinek pedig megadattak a paradicsom víziói, a maga vakságát megrázó versekben, mint irtózatosságot panaszolja fel. A vak Rudnyánszky ellenben még szemevilágának kioltását is úgy énekli meg, mint Isten kegyelmét, mely jobbá teszi őt és szebbé lelki látományát.»

U. i. 107. sz. — *Kálnoki Izidor: A pesti argot.* A különleges, ú. n. pesti beszéd védelme abból az alkalomból, hogy a Nemzeti Színházban előadott újabb darabok nyelvének magyarosságát egyik-másik folyóiratnak kívül még a képviselőházban is kifogásolták.

Akadémiai Értesítő. 1914. évf. 3. sz. — *Trócsányi Zoltán: Egy XVI. századbeli nyomtatványtöredék.* Todoroszku Gyula birtokában van egy csonka nyomtatványtöredék. Megállapítja róla, hogy Melius eddig ismeretlen művének, a «Halál Könyvé»-nek töredéke. Nyomatott Debreczenben 1563-ban. E töredék is bizonyítja, hogy Sztárainak is jelent meg egy könyve a halál kérdéséről, mert Melius vitatkozik vele. — *Kárffy Ödön: Levéltári kutatások K. Csoma Sándor életéhez.* Duka Tivadar, ki K. Cs. S.-nak eddig legalaposabb életrajzát írta meg, nem kutathatott hazai levéltárakban. E cikk írója értékes anyagot gyűjtött egybe Pest vm. közgyűlési jegyzőkönyveiből Csomának magyarországi segélyezésére, továbbá az Orsz. Ltárból s a bécsi Udv. Ltárból Csoma halálára s hagszatókára vonatkozólag.

U. i. 4. sz. — *Voinovich Géza: Görgei Arthur mint író.* Görgeinek öngizolását célzó műveit tárgyalja röviden. Kossuth-hoz képest száraz, szikár író; megvet minden cikornyát s fölösleges szót; stílusának inkább

a gúny, mint a lelkesülés kölcsönöz elevenséget. Katonás rövidség jellemzi, s veséig metsző logika. «Annyi ez iratokban a meggyőződés és meggyőzés ereje, hogy a régi kegyetlen ítéletnek már nyoma is kiveszett volna, ha nálunk szokásban lenne ily könyvek olvasása.» — *Kárffy Ödön: Levéltári kutatások K. Csoma Sándor életéhez.* II. Folytatása a K. Cs. S. életére vonatkozó adatok, okiratok közlésének. — *Harsányi István: Pótlékok Kazinczy Ferenc eredeti műveinek kimutatásához.* Három új adat K. pedagógiai dolgozatai listájához, s hat új adat levelelhez. — *A tizennegyedik akadémiai ülés jegyzőkönyvéből.* (1914 márc. 30.) Négyesy László Zrinyiről tartott előadást, s a következő indítványt terjesztette elő: «Mondja ki a M. T. Ak., hogy gr. Zrinyi M. születésének háromszázados évfordulóját (1920) alkalmas módon megünnepli.» Az indítvány kiadott javaslatként végett az I. és II. osztálynak. — Ugyanitt közölve az *Akadémia elnökségének a nyilatkozata Szekfű Rákóczija dolgában.* (Idézzük belőle e két részletet: «nem egy tekintetben ellenszenves munka. A szerző tárgyilagosságra való törekvésében túlságosan hűvösen áll szemben hőseivel és nincs kellő érzéke egy nemes szívű és fenkölt szellemű nagy férfiúnak szerencsétlensége iránt.» «Rákóczi meggyalázásáról Szekfű könyvében szó sem lehet, mert a nagy fejedelem e hűvösebb tárgyalásban is közel áll szívünkhöz, talán közelebb, mint az eddigi nemes rajongástól sugalmazott munkákban.» E két állítás nem egyeztethető össze. S ezért is maradt hatástalan az elnökségi nyilatkozat; sőt ennek tulajdonítandó, hogy nemcsak Szekfű ellen, hanem az Akadémia ellen is kiaknázhatták. Egyébként az összes ülés a nyilatkozatot tudomásul vette; ellene csak Ballagi Aladár és Apponyi Albert szavazott.) — E füzethez mellékelve *Szekfű Gyula: Felelet a Száműzött Rákóczi dolgában.* Már előbb, különnyomatként is megjelent. A sajtóban könyve ellen intézett támadásokkal foglalkozik. Kiderül, hogy a vádak egy része lelkiismeretlen eltorzítása az ő előadásának, más része mohó kiélezése olyan adatoknak, melyek az ő könyvében díszkrét tendenciátlansággal szolgálgják a lélektani indokolást, egy jó része végül teljesen laikus emberek együgyű ráfogása. Legjellemzőbb, s legtöbbször hallott vád az volt, hogy Sz. az áruló Vigouroux iratait használta forrásul. A Vigouroux-aktákat azonban Sz. csak könyve két utolsó fejezetében használta fel; továbbá: ez akták közt magától a kalandor V.-tól mindössze egy levél van, minden egyéb csak ő hozzá írt levél, vagy neki adott instructio; végül pedig, s ez oly felsülése a névtelen támadóknak, aminőt becsületes kritikus nem bírna elviselni: ezt a himpellér Vigouroux-t Thaly valósággal dédelgette, kitüntette; sőt rosszalta, hogy Mikes nincs róla jó véleménnyel; s Thaly felfogásával szemben épen Sz. mutatta ki, hogy Vigouroux közönséges kalandor volt s hogy Mikesnek van igaza, nem Th.-nak. Általában Thaly háttérbe állította Mikest, sőt nem egyszer ócsárolta. Hasonlóan alaptalannak, vagy felfujtnak bizonyul a többi vád is. Újságírók vádolták vele, de az akadémiai elnökségi nyilatkozatban is benne van mellékesen, hogy Sz. a materialista irány híve. «Nem minden komikum nélkül való, írja Sz., hogy én, aki könyvem középpontjává lelki analysist tettem, a történeti materializmus hívévé kiáltatom ki.»

Sz. konklúziója ez: «Én nem gyaláztam Rákóczit. S tudtommal senki sem gyalázta. De mivel akadtak emberek, akiknek R.-gyalázásra, faute de mieux, szükségük volt, elővették könyvemet s megtalálták a módját, hogy olyan meggyalázó passzusokat olvassanak fel belőle, melyek a könyvben nincsenek, s melyek csak az ő kegyeletre és tisztességre képtelen lelkők silány szülöttei. Lelkők rajta! Itéletet róluk én nem mondok.» (Az itélet azonban nem fog elmaradni, s legnagyobb súly fog esni belőle a magyar sajtóra, mely alig egy-két hirlapot kivéve, példátlan terrorral, jobb esetben langyos ingadozással, vagy könnyelmű hallgatással állott rendelkezésére a tudománytalan hajszásnak s vádat, nyilvánvaló hazugságot és rosszhiszemű ferdítést ellenőrizetlenül szórt a nagyközönség közé. Soha, a legkegyetlenebb kritika sem fogja tudni igazolni ezt az országos hajszát; s mi, akik az erkölcsi felelősség teljes átérzését, s a legönzetlenebb lelkiismeretességet tartjuk a kritika elengedhetetlen feltételének: megdöbbenünk a kritikai könnyelműség és felelőtlen emberhajszolás azon nagy mértékén, melyet a magyar sajtó legnagyobb részénél tapasztalnunk kellett egy álló hónapon keresztül. Sz. felelete alkalmas lehetett arra, hogy a maguk fejével gondolkozó művelteket meggyőzze; a kisebb műveltségűek azonban, kiknek feje csak a sajtóból gondolkozik, továbbra is és örökké hazaárulónak fogják őt tartani, mert a sajtó legnagyobb része, az egyszer közibük dobott vádak, orcapirító megcáfoltatásuk ellenére is, továbbra is fenntartotta és kürtölte. Ez az, amibe magunkfajta kritikus nem tud belenyugodni, s amin minden jóérzésű embernek fel kell háborodnia.)

Alkotmány. 1914. évf. 88. sz. — *Túri Béla: Szekfü pszichológiája.* A száműzött Rákóczin végzett «bravuros, de kínzó» lelki analízisnek kritikája. — *k. g.: Egy megrágalmazott anya.* Szendrey Júlia védelme. Cikkíró, ki Sz. J. második férjének, Horvát Árpádnak bizalmát bírta, pár vonással megvilágítja Sz. J. anyai szeretetét s másodszori férjhezmenésének körülményeit. — *Schretty Pál: A Fioretti két magyar fordítása.* Kaposi József és Erdős René F.-fordításának egybevető értékelése.

Budapesti Hirlap. 1914. évf. 85. sz. — *Takáts Sándor: Thúry György lantosa.* A XVI. századi vitéz élet a költészetet is táplálta; a lantosok és hegedősök kora csak addig tart, amíg a végházak szelleme él. Minden jobbnevű várkapitánynak megvolt a saját lantosa: a fővitézek nemcsak lantosukat, hanem krónikásukat is magukkal vitték a csatába. A nagyhírű vitéz Thúry Györgynek is volt lantosa: a csallóközi születésű Alistáli Márton deák. Ő írta a Th. Gy. halálát sirató hosszú éneket. (Takáts Sándor azt is valószínűnek tartja, hogy a «Thúry György éneke» c. szép verset is ő szerezte. Csakhogy a vers utolsó sora — Thaly: R. M. Vit. Én. I: 32. l. — szerint maga Thúry György éneklé a verset. Kérdés különben, hogy csakugyan 1548-ból való-e a vers? A kézirat másolat, melyből Thaly közli, 1648-at mond; de Thaly szerint ez nyilván a második tévedése 1548 helyett, hiszen Thúry György a XVI. században élt. Azon-

ban maga Thaly közli e költeménynek egy másik változatát a Szencsey-kódexből, u. o.: I: 154. l.; ez a változat nem említi a Thúry nevét, egybekben azonban alig tér el a «Thúry György éneké»-től. Nos: ez a változat is ezerhatszáznegyvennyolcat mond. A Thaly-féle datálás tehát nem végérvényes.)

U. i. 87. sz. — *Sikabonyi Antal: Mailáth János gróf.* A szerencsétlen végű férfiú emlékét eleveníti fel, ki költészetünkről először adott összefoglaló, rendszeres és esztétikailag méltató áttekintést.

U. i. 104. sz. — *Petőfi horvátul.* Horváth Béla lefordította horvatra P. 150 versét. Ezt ismerteti.

Budapesti Szemle. 1914. évf. 4. sz. — *Császár Elemér: Vértesi Arnold (1836—1911).* Legtermékenyebb novellistánk, mintegy ezer novellát s vagy félszáz regényt és nagyobb elbeszélést írt. Elsősorban az elbeszéléssel akar hatni; prózája tipikus elbeszélő stíl, síma, gördülékeny, de nem eléggé egyéni; szinte kerüli a képet; szabatos és kifejező. Jókai hatása alatt kezdett írni; romantikusnak, történeti tárgyak novellistájának indult, de már a 70-es évektől kezdve megállapodik s realista lesz, ki bár maga eszeli ki meséit, igyekszik azt a milieu hű rajzával a valóság színébe öltöztetni. Tárgyai a szerelmi élet és házasság örökös problémái, különösen a mindenféle változatú mésalliance; de mind más-más karakterű, jóllehet tartózkodik a szokatlantól, a rendkívülitől, s misztikustól, s megmarad a maga igazi területén, a középosztály hétköznapi körében. Előbb az egyes ember érdekli, később mind nagyobb helyet juttat a társadalom, a hatvanhét utáni Magyarország rajzának s kérdéseinek, ezek közt is főleg a gentry sorsának. Jellemrajza ritkán következetes, s épen a megoldásnál szeret a véletlenhez folyamodni. A pszichologia gyenge oldala; sokszor kerüli is az azt követelő tárgyat, s főképp utóbbi köteteiben egyszerű, kevés mozzanató meséket kedvel. Egész írói alkotásán bizonyos pesszimista világnézet vonul végig, melyet a tendenciózus, túlzó színezés igazságtalanná s egyoldalúvá tesz. — *Husztiné Révhegyi Rózi: Eötvös esztétikai álláspontja.* (Felolvasta Társaságunk múlt decemberi Eötvös-ünnepén.) Eötvös Magyarország legnagyobb humanistája; szívét, eszét az emberszeretet igazgatja. Nála a nemzeti sem izolált, hanem az emberiség tagjának magasabb jelentőségben lép fel. Legegyénibb érzéseit s legsajátabb gondolatait fedezi fel Victor Hugóban, ki esztétikai elméletében először hangsúlyozza a költészet erkölcsi és társadalmi rendeltetésének elveit. A mű lényege, főcélja, Eötvös szerint, mindig valamely «erkölcsstani gondolat», «ez az, mi köszönetre vagy átokra teszi érdemessé a költőt». A való, a szép forma s az erkölcsi cselekvésre ösztönző eszme: a költészet három alapeleme. A művészi formát öncélul tekintő költészet emberi szempontból csak önzés és játék; a használni akarás a legnagyobb írói önmegtágadás. A történeti költészet speciális feladatai kitűzésében is követi Hugót; egyéb művészi és erkölcsi célokon kívül a történet népszerűsítését is feladatának tartja; a történeti költészet nem elégedhet meg az egyszerű történeti igazság bemutatásával; humánus csak úgy lehet, ha korszerűvé válik, vagyis ható tényező

kíván lenni a jelen mozgalmában. Egész elmélete szociális jellegéből következik, hogy foglalkozik a hatás kérdéseivel; hatni az író elsősorban nemzetére tud, s azon át szolgálhatja az emberiséget; a költő legfontosabb eszköze a népszerűség; Petőfi egyik legfőbb érdemének azt tartja, hogy az egyszerűbb olvasó is mindig megértheti; népies elbeszélésekkel ő is részt akart venni az irodalom nemzetnevelő munkájában; hogy ezek nem valóban népiesek, annak okai nemcsak Eötvös egészen másfajta egyéniségében, hanem elméleti okokban is rejlenek: Auerbach tanítását követi, mikor a nép részére valónak a stilizált népiességet tartja. A hatás legnagyobb lehetősége miatt tartja legkorszerűbb műfajnak a drámát, később a regényt. Victor Hugo mellett az «ifjú németek» voltak hatással esztetikai meggyőződéseire. Az ő esztetikája lényege röviden: l'art pour l'homme.

U. i. 5. sz. — *Márki Sándor*: *A száműzött Rákóczi*. R. hatrendbeli «száműzetését», hontalansága különböző szakaszait ismerteti, a 12 éves gyermek első hontalanságától (1688) a Rodostóban végződő utolsóig, állandóan kiemelve a fejedelem lelki nagyságát a hányattatások idején. Nem kritikája Szekfü könyvének, de nem egyszer arra gondolva, s azzal ellentétben közli megállapításait. — *Kéki Lajos*: *Gárdonyi Géza*. 1881-ben meginduló írói pályája elején, még előadásában is Jókai hatása alatt, jó ideig romantikus; még karrikatura felé hajló humoros műveiben is szélsőségeket hajszol. A M. Hirlapban közölt, de végefelé elnagyolt Göre Gábora hozta meg első igazi sikerét. Vidéki hányatott életéből a nép ismeretén kívül sok keserűséget is hozott magával, mely eleinte ingerült vádaskodás, akasztófa-humor alakjában tört ki, később, nemesedve, a szegények és kivált a gyermekek meleg szereteteként főelemévé válik világfelfogásának. Igazi művészi magaslatra «Az én falum» finom, hangulatos rajzaiban emelkedik. Majd a tört. regény felé fordul, s Jókai-utánzáson kezdve, itt is csakhamar önállósul, s korrajz s lélekjellemzés tekintetében egyre emelkedik. Szép sikert arat a színműírás terén is; «A borral» a népiélet realisabb színpadi ábrázolását indítja meg; majd a népies anyagból kifejleszthető összes drámai formákkal (misztérium, komoly népdráma, népies bohózat) megpróbálkozik. Költeményei egy szemlélődő, hangulatokban gazdag lélek vallomásai: színes, röpké hangulatok, melyeket azonban nem mindig sikerül megkötnie. Így áttekintvén összes alkotását műfaji megoszlás és fejlődésbeli rend szerint, Gárdonyi írói egyéniségét most már egységes szempontból jellemzi a cikk. G. világnézete: rezignált, a világrénddel megbékült lelki harmonia, kereszténység és budhizmus Tolsztoj-féle összeegyeztetése. A halál szabadulás az idő korlátjaiból; holt kedveseink árnya nem hagy el, segít, karol az élet fáradaiban; szenvedéseinkben egy régiebb, születés előtti létünkért lakolunk, s ez a tudat teszi elviselhetőkké. Szenvedő gyermek, állat sorsa azért oly megindító, mert híjjával vannak e rezignált tudatnak. A gyermeki szenvedés részvevő átélése G. költészetének egyik legszebb erőnye. Nincs szabad akarat: erélytelen hősei, mint ő, szívesen menekülnek az egyszerű, szerény, idilli örömhöz. Idilli boldogság nála a szerelem is, melynek fiatal gyermekszívekben való szemérmes kinyiladozását oly nagy szere-

tettel fejtegeti. Nem a várost szereti, hanem a vidéket, falut, mezőt, parasztot. A várost emezekkel szívesen állítja szembe s különösen hatá-sosan «Az öreg tekintetes»-ben, melyet elemző elmélyedés, szabatos lélek-jellemzés egyik legkiválóbb művévé avat. Mondott hajlamával jár együtt előadása intimitása s tört. regényben bizonyos helyén nem való familia-ritás. Kifejező mozzulatok, nézés, hang, ritmus (tánc!) iránt különös fogékonysággal bír. Egyéni emlékek nyoma, hogy a nő iránt bizalmatlan s gyarlóságait szívesen ostorozza. Hősein is rajtuk az író egyéniségének bélyege: magányt, elmélkedést kedvelő, természettel, virágokkal, kerttel barátkozó, érzékeny, büszke lelkek. Leggyakoribb hangulatuk valami szomorkás jókedv: magyar tulajdon, melynek sok változatát megannyi igaz magyar típusban rajzolta meg. Könnyen hangolódo, de nehézkes képzeletű tehetség; impresszionista előadó, megfelelő gazdag, eleven nyelv-kinccsel. Szerkezetei többnyire fogyatékosak. — *Voinovich Géza: Görgei és az irodalom.* I. A 48-as szabadságharc kevesebb népköltészeti nyomot hagyott, mint pl. a kuruc világ. Nem csoda: gyorsabb lezajlás; gyászos kimenetel; kalandra, személyes vitézségre kevesebb alkalom; szinte lát-hatatlan vezérek. Harcról, személyekről kevés szó esik: Kossuth után legtöbb Görgeiről. De ma már ezek a dalok sem élnek. A műköltészet többet foglalkozott Görgeivel. A cikk időrendben sorolja elő az idevágó adatokat, felhasználva a bőtartalmú anthológiákat is. (Hangok a múltból, 1851; Áldor Inre: Arany furulya, 1867; Léczfalvi B. László: A Riadó, 1868.) Márc. 15.-e, az orosz beavatkozás híre, Világos, majd Görgei sorsa s védelme: e költészet főbb ihletői. Görgeiről szóló vagy vele is foglal-kozó, s őt is illető verset a következők írtak: Tompa, Sárosy, Vachott S., a német Hartmann Móric, Szász K., Hiador, Gyulai, Bérczy Károly, Tóth Endre, Görgei István, Vörösmarty, Tisza Kálmán, Arany J. (Nagy-idei C. és Görgei A. leányának), Arany László, s ismét Gyulai (Romhányi), Léway, Baksay, Kozma, Bárd Miklós. Minde köteményekhez kimerítő felvilágosítás; javarészüik, különösen a kevésbé ismertek, közölve is.

Debreczeni Független Ujság. 1914. évf. 76. sz. — *Kardos Albert: Em-lékezés Szigligeti Edéről.* (Felolv. a debreczeni Csokonai-körben, márc. 27.) Kisfaludy K. hatása alatt tört. drámákkal kezd, majd Vörösmarty, a francia s német romantika szellemében rémes tárgyakhöz fordul, hol vég-zetes túlzásoktól csak józan alaptermészete menti meg. A hivatalos irod. tört. a Trónkeresőt, a közönség II. Rákóczi F. fogságát becsüli legtöbbre tört. darabjai közt. A tört. vígjáték terén is folytatja Kisfaludy hagyománnyát (Rózsa). Komolyabb társadalmi kérdést ritkán feszeget, de jól látja a nevetséges félszedségeket: itt főereje a bonyolítás és hatásos hely-zetek teremtése s főkép Liliomfiban féktelen, de nem sértő vidám-ság, melyhez csak Csokonai Dorottyájáé fogható. Nem volt a nép fia, de ismerte a népet és nyelvét s népszínműveiben, melyek némelyike (Lelenc, A Strike) már a paraszt- és munkásdrámához hajlik, egy pár máig élő alakot teremtett. Alig van modern s népies tárgyú darabja, melyben Deb-reczen nevével ne találkoznánk. Írt egy operaszöveget Debreczeni Bíró, s

egy népszínművet Debreczeni Püspök címen s egy Csokonai Szerelme c. nem igen sikerült darabot.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1914. évf. 5. sz. — *Horváth János: Ének a gazdagrul.* Egy ily című s Toldy szerint XVI. századi költemény két változatban is ki van adva, de jelentősége nem lévén felismerve, irodalomtörténeteink meg sem említik. Szereztetése kora ismeretlen. Ránk maradt alakjában régibb eredetinek is lehet a másolata. E szép költemény a Nádor-kódexben olvasható Visio Philibertinek egy verses változata. A visio magva: a holttestet korholó lélek, mely ördögöktől pokolra vitetik: tárgyja a különben sokkal rövidebb költeménynek is. Forrását Katona Lajos mutatta ki. Hogy az Ének a gazdagrul fordítása-e valamely latin eredetinek, vagy a Visio ismeretén alapuló szabad verses feldolgozás: az még nincs eldöntve. — *Moravcsik Gyula: A csodaszarvas mondája a bizánci íróknál.* II. Amint a bizánci írók egész sora Priskosból merítette a hunokra vonatkozó ismereteit, úgy a középkori latin írók szemében a nagy tekintélynek örvendő Jordanes kompilált munkája volt a hunok történetének forrása. Innen került át a csodaszarvas mondája a későbbi krónikákba, a külföldiekbe és magyarokba. A monda eredetére vonatkozó vizsgálódások arra az eredményre vezettek, hogy a csodaszarvas mondája görög talajon keletkezett s itt kapcsolódott a hunokhoz. Az egész antik világ sorsa eldőlt, amikor a barbár csapatok átlépték Európa határát, amikor a csodaszarvas — ahogy a képzelet kiszínezte — megmutatta a hun vadászoknak a Maotis járhatatlan ingoványain át az Európa felé vezető utat. Ennek emlékét őrzi a monda. Nem a hun nép hozta magával: a megtámadott népek ajkán keletkezett. — *Zolnai Béla: Szigligeti «Szökött Katona»-jának külföldi elemei.* (IV.) A subordinatio drámáin belül szűkebb csoportot alkotnak a deserteur-drámák. Közbevetőleg mondva: a szökött katona nemcsak a színpadon mutatkozott élő típusként, a nép is magáénak vallotta. Magyarországra a hazai német irodalom közvetítette a témát: a kapcsolat révén, mely az osztrák irodalomhoz fűzte. A magyar színpadon az első disciplina-vétség Kónyi János közkezdveltségre jutott Waltron-fordításával jelenik meg. Irodalmunk eredeti drámáiban hagyományos típus volt a katonaszökevény betyár, főképp Gaal József Zöld Marcija révén. Ilyen szökött katona a Gvadányi és Nagy Ignác Rontó Pálja is. Kimutatható, hogy Szigligeti Szökött Katonájának főhősét a világirodalomban tekintélyes hagyomány előzi meg, melynek hatása nálunk is érezhető, jóval Szigligeti előtt. A mi drámairodalmunkban a «szökött katona» szereplése a magyarosításokkal és fordításokkal kezdődik. Szigligeti könnyen hozzáférhetett valamelyik deserteur drámához, nemcsak a német, de a magyar színház könyvtárának sűgőkönyvei között is. Nincs kizárva, hogy ismerte Goldoni egyik hasonló tárgyú darabját. A szökés szerelmi motivációja — a Szökött Katonát Goldoni művéhez kapcsolja. Emellett tudjuk, hogy már a kortársak észroverték a hasonlóságot, mely a Hapde-Schall-féle deserteur-dráma és Szigligeti műve között fennáll. Ezek után szerző a romantikus elemek, elsősorban Victor Hugo hatását vizsgálja. — *Király György az Alszeghy*

Zsolttól és Szlávik Ferentől sajtó alá rendezett Csiksomlyói iskoladramák kiadását bírálja. — *Sas Andor*: Walter Dohnnak, Das Jahr 1848 im deutschen Drama und Epos című (Stuttgart, 1912) magyar vonatkozásoktól sem ment művét ismerteti. A munka függelékének bibliográfiája tájékoztat azokról a német drámákról, melyek kizárólag a magyar forradalom történetéből merítik tárgyukat. — *Alszeghy Zsolt*: Kelemen Bélának és Maron Istvánnak a székesfehérvári Vörösmarty-kör ünnepélyein elhangzott felolvasásait ismerteti. — *h.*: *Megint a Toldi-monda* címen Karl Lajosnak folyóiratunk: III. 2. számában megjelent dolgozatára tesz megjegyzéseket. — *Gulyás Pál* Gandinak egy magyar vonatkozású novellájáról ír. A novella címe Canaletta. A pompás humorú elbeszélés középpontjában egy Velencében szolgáló magyar baka áll. (L. Gandi's ausgewählte Werke. Leipzig. Hesse III: 26—37. l.) — *Trostler József*: *Az Iréne-monda német feldolgozásához* szolgáltathat, eddig ismeretlen változatra vonatkozó adatokat. Valamennyi változat rövid, anekdotikus elbeszélés. Közös forrásból merítenek, vagy egymást írják ki. Értékük tisztára történeti. — *Baranyai Zoltán* szerint a The Hungarian Brothers című magyar tárgyú angol regénynek két francia fordításáról is tudunk. — *Gálos Rezső* megállapítja, hogy Eschenburg híres antológiája Kis Jánosnak kedvelt olvasmánya volt s több fordításának forrása. — *Pitroff Pál* Szegedy Rózának Kiszaludyt Sándorhoz intézett két német versét közli. — A füzetet a szerkesztőhöz beküldött könyvek és az 1913. évi doktori disszertációk jegyzéke zárja be.

Erdélyi Múzeum. 1914. évf. 1. sz. — *Dézi Lajos*: *Kőrösi Radó István versei. (1649.)* A budapesti egyetemi könyvtárban a Kaprinai-féle kéziratgyűjteményben egy érdekes — eddig kiadatlan — énekgyűjtemény található e cím alatt: «Egynehány Uj énekök Az Nemes és Nemzetös Urannak Klobusiczki András Urnak az Tekintetős es Ngos Rakoci Giörginek Erdel Országának Kegielmes Feiedelmenek Huseges Követinek, es Szömöre Pal Urannak Aba Uyvar Követének, nekem kegies es bizodalmas Urajmnak, ösmerethseghnek okaert Czekély ayándék gyanánt nyuytatattanak Kőrösi Rhado Istvantul Aõ 1649 in festo Mathiæ.» Radó István úgy látszik annak idején ki is akarta nyomatni verseit, de ez a vágya nem teljesedett. A költészet nem sokat vesztett vele, de az irodalomtörténetíró figyelmére igényt tarthatnak. Radó Rimay nyomain halad. A hatás főképp az «Arany láncz, az az Virtus és szent Erkölcs» című költeményén látható. Érdekesebb ennél a Catechesis echica című ekhós verse. Radó, aki szláv protestáns tanító volt, vallásos tárggyal is tett kísérletet. E bevezető ismertetés után a versek közlése következik. — *Ferencki Sándor*: *Barcsay Ábrahám halálának napjáról* írva, megállapítja, hogy az «elegans poeta» 1806 március 2-ról 3-ra virradó éjjelen, gutaütés következtében halt meg. — *R. I.*: Lakos Bélának, Heltai Gáspár reformátor és kora c. tanulmányát ismerteti és bírálja.

Ethnographia. 1914. évf. 1. sz. — *Sebestyén Gyula*: *Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékekhez.* Külön fejezetekre

tagolt megjegyzések : a bolognai leletről, mely eddig egyetlen olyan emlék, melyről kétségtelenül tudjuk, hogy rovásbotra volt róva; Derschswam Jánosról, utazási naplójának s ebben az 1515.-i konstantinápolyi rovásírásos emléknek újabban megismert másolatairól (melyeket, valamint D. J. arcképét is, fényképfelvételben is közöl); Babinger Keleti Szemle-beli cikkéről s az a körül keletkezett vitákról. — *Sebestyén Gyula: Három regős ének.* Közölve is. — *Harsányi I. és Hodossy Béla: Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.* Egy «Dávidné Soltári» tréfás című gyűjtemény sárospataki kéziratát ismertetik. Tartalma 195 dal; 102-nek a kótája is megvan. Eredetileg csak 150 dalt írt össze a kézirat szerzője Daróczy József, 1790—91-ben; a többi későbbi pótlék. A Nemz. Múzeumi Jankovich-gyűjtemény III. kötete (173. Quart. Hung. 3.) nem egyéb, mint e kötet másolata, a szövegnek itt-ott csekély módosításával. Közölnék belőle több darabot, a népköltési gyűjteményekben föllelhető változataikra is utalva. — *Gálos Rezső: Katona Lajos irodalmi tanulmányai.* Ismertetés. — *Az énlakai templom mennyezete.* Fényképfelvételek az 1668.-i feliratot őrző mennyezetről. — *Erdélyi János gyűjtésének felfedezett kéziratai.* Sebestyén Gyula most foglalkozik Erdélyi gyűjteményének új kiadásával. Heinlein István felfedezte az Akad. kéziratárában azon eredeti kéziratokat, melyek alapján Erdélyi kiadványa készült, s így az új kiadás igazi kritikai kiadás lehet.

Élet. 1914. évf. 13. sz. — *Márki Sándor: A száműzött Rákóczi.* Vélemény Szekfű Gyula könyvéről. Sz. túlságosnak találta R. eddigi életírójának lelkesedését. «De nagy kérdés, nem esett-e ő még nagyobb túlságba, mikor a száműzetés nyomorúságai közt is Erdélyt követelő fejedelmet minden díszétől megfosztva, a legteljesebb pongyolában mutatja be?» Cikkirő elismeri Sz. könyvének tudományos értékét; de csatlakozik «Ballagi Aladárnak ahhoz az ítéletéhez (Magyarország, 1914., 62. sz.), hogy teljesen fonákul és egyoldalúan ítéli meg a Habsburg-ház világtörténelmi helyzetét, a miből következik, hogy R. szerepét sem értheti meg.» (Hogy mennyire nem alkalmas Sz. könyve a Rákóczi-kultusz emelésére, azt Márki a könyvből kiszemelgetett s azon csupaszon egyvégtébe sorakoztatott kifejezésekkel mutatja be. Ilyen módszerrel azonban talán az ő nagy Rákóczi-monografiáját is rossz hírbe lehetne keverni.)

Huszdik Század. 1914. évf. 4. sz. — *Gyulai István: Herczeg Ferenc, a nagy magyar író.* Durva hangon támadja Herczeg Ferencet. Különösen sajnálja Herczegtől a Wahrmann-díjat, mely az Uj Idők és Magyar Figyelő szerkesztőjét «a legelső magyar íróvá avatta». Pedig Herczeg «kiment a divatból». Neki már igazán nem maradt egyéb, mint «politizálni a munkapártban». A Herczegek «lézengő ritterek». Hol maradnak Herczeg Ferenczék? «A munkapártban vannak.» Milyen nagy író Bródy Sándor! «Bródy... de hol van tőle Herczeg Ferenc? Hol marad el Bródy nagyízü fantáziája, emelkedett világnézete, lélekbevágó látása, fölényes genialí-

tása, jövőket sejtő intuíciója, Rodin-i ereje mögött a Herczeg-féle pepceselő kisplastika?»

Irodalomtörténeti Közlemények. 1914. évf. 2. sz. — *Papp Ferenc: B. Kemény Zsigmond mint kir. táblai s kormányzéki kancellista.* A nagy regényíró 1837 tavaszán esküdött fel a kir. tábla irnokai közé s 1838 június 20-ig volt Marosvásárhelyen. Azonban kevesebb időt töltött az akták, mint a könyvek között. A kir. tábla visszas hatását bizonyítják költői műveiben az igazságszolgáltatás torzképei. Ekkor gyűjtötte jogtudományi ismeretei legbecsesebb elemeit. Nagy hatással volt itt rá Dósa Elek kiváló jogtudós. De a környezet nemcsak jogi ismereteit gazdagította, hanem költői kedélyét is. Gyengéd érzelmek vonzották az ifjút a Maros völgye egyik érdekes pontjához, Malomfalvához, hol b. Kemény Pál lakott családjával. Sűrűn ellátogatott ide Bolyai Farkas is, a híres matematikus. Kemény sokat tanult és írt Malomfalván. Itt írta a Nemzeti Társalkodó 1837. évfolyamában megjelent ifjúkori cikkeit, a Gondolatokat s a Két levél a bajviadalról címűt. Utóbbiban a párba ellen szólal fel. Már ez első irodalmi dolgozatokban jelentkezik az erkölcsi és történelmi felfogás összhangja. Ez időtájt készült A mohácsi veszedelem okairól szóló dolgozata, melyben minden adat arra vonatkozik, miként döntötte romba a magyar oligarchia a magyar nemzetet. Malomfalván tervezte s kezdte meg Izabella királyné és a remete című regényét is. Itteni tartózkodása azért is nevezetes, mert gyengéd viszony fejlődött közte s a fiatal Kemény Poli bárónó közt. Első regénye nőalakjában, Hedvigben, mintha ifjúkori ábrándképét másolná. — *Gálos Rezső: Erdélyi János lírája.* Erdélyi költészete abban a korban épen nem jelentéktelen. Van történelmi érzéke. Epigrammái telvék líraisággal. A nő romantikus tiszteletében Garayval rokon. Helyzetdalaiban némiképp Bajzával egyezik. Kedveli a szonettet. A magyarság, a természet szeretete, egyszerű családi érzelmek: főmotívumai. Költeményeiből kiérzik az érzelmek őszintesége. A szabadelvű eszméknek első szószólói közé tartozik Eötvössel együtt. Felemeli szavát a jobbagység s a zsidók érdekében. Nép dalai nyelvben és formában egyaránt kiváló. Dalköltészetével mintegy Petőfi hatásához készítette elő a talajt. Több dala a nép ajkára is átment. — *Császár Ernő: Szenci Molnár Albert Zsoltárai.* Molnár Altdorfbán 1606 március 9-én kezdett hozzá a zsoltárok fordításához s szeptember 23-án elkészült az egész Psalteriummal. Mint Dézsi Lajos kimutatta, Lobwasser fordítását vette alapul. Elsősorban értelmi hűségre törekedett, de az alaki hűséget is sikerült megőriznie. Az anyagi hűség már nem mindenütt látszik meg. Vannak darabjai, melyekben egy-két versszakban csak a hangulat, vagy a kifejezés azonossága mutat rá az eredetire. Psalteriuma hívebb mása a német Psalternek, mint ez a francia Psautiernek. Eljárása hasonló Lobwasser versenytársáéhoz, Melissuréhoz, aki szintén a francia zsoltárokat fordította ugyan, de egybevetette őket a héber szöveggel. Változtatásai közül leggyakoribbak a hely szükéből folyó kihagyások, melyek néha egyes mondatokra is kiterjednek. Máskor betoldásokat látunk, ismét máskor, hogy egy kifejezést mással pótol. — *Nagy*

Sándor: A János vitéz és a Toldi. II. Petőfi művének Aranyéra gyakorolt általános és részletes hatását vizsgálva, megállapítható, hogy amaz jelentősebb, mint a részletes hatás. Jellemalakok tekintetében Jancsi alakjának befolyása Miklós jellemére a főtulajdonságokat kiegészítő, színező mellékvonásokban látszik. A János vitéz a Toldi meséjére az érzelmes és némi tárgyí elmélkedő elem bevitelével s több motivummal hatott. Az események egybevetése is mutat egyezést. Petőfi művének költői világa általában népies adataival gyakorolt befolyást Aranyéra. A szerkesztő, jellemző és előadó művészet fogásai tekintetében látni hasonlóságot. — *Horvát István Mindennapijából* a kilencedik közlemény megint számos érdekes adatot tartalmaz. Szóba kerülnek: Révai Miklós, Virág Benedek, Jankovits Miklós, Verseghy Ferenc, Kultsár István, Karacs Ferenc, Gyöngyösi István, Kazinezy Ferenc, Horváth Endre, Katona István, Horányi Elek és mások. Jellemző idézet: «Ugyan ma vettem (1807 aug. 2) Eggenbergertől ime' kis könyvet is: „Anakreoni Dalok Cs. Vitéz M. által. Bétsben. 1803.” Tsudálkozást éleszthet akárkiben az, hogy e' kis könyv ámbár 1803-dikban jött vala ki, még tsak most árultatik legelőször három esztendő mulva.» Augusztus 6-án ezeket írja: «Délelőtt a' Fő iskola könyvtárában olvastam a' híres Bollandistáknak Acta Sanctorum nevű könyvökből Junius hónapnak V. Darabát, hol I. László Magyar Királyunknak élete elő számláltatik. Az, ki életének régi Legendáját írta, a' babonás szenteskedésből készitette ditséreteken kívül életének viszontagságait föl nem jegyzette. Tsak azt tartom megjegyzésre méltónak az egész hálálkodó írásban, a' mit benne a' Szent László koporsójánál tétetett itéletről említ. E' majd ollyas valami, mint a' tüzes vasi és forró vizi itélet ki szolgálás.» Augusztus 8-ról kelt feljegyzése is érdekes: «A' napnak nagyobb részét Fő iskolánk könyvtárában töltöttem, hol leirogattam számomra azon régi Magyar Énekeket, mellyek az 1506-dik és 1508-dik Esztendei Magyar kéziratokban találtatnak. Számok hatra megyen, s belőlök is lehet valamit tanulni a' Magyar költés történeteire nézve. Üdö volna már erről gondolkodni, hogy tudnók, millyenek voltak az üstökös eleinknek énekeik. En e' tárgyról jókora nyalábot öszve gyűjtöttem.» — *Szűcsi József: Berzsenyi Istvánnak* (1795—1841), a nagy ódaköltő rokonának hátrahagyott verseit ismerteti s négy darab szemelvényt is közöl belőlük. Berzsenyi István híres névrokonának kistehetségű utánzója. — *Erdős Károly: Sztárai Mihály Crammerus Thamásról szóló históriás énekének forrását* megtalálta Foxe Jánosnak *Rerum in Ecclesia gestarum* stb. 1559 című munkájában. Az egész költeményt szinte szóról-szóra végig lehet kísérni a latin szövegben. Hogy kicsoda küldte vagy kicsoda hozta el Foxe munkáját Sztáraynak, az adatok hiányában nem állapítható meg. — *Kardos Lajos: Adalékokat közöl Lord Byron költeményeinek magyar fordításaihoz.* A cikk főcélja, hogy Morvay Győző Byron-bibliográfiáját teljesebbé tegye. Figyelemreméltó megállapítása, hogy ha nem rendelkezünk is teljes magyar Byronnal, de csaknem valamennyi nevezetesebb művének van legalább egy magyar fordítása. Azonban míg a *The Island* kivételével minden epikai műve tolmácsolva van nyelvünkön, drámáinak nagyobb része még nem jelent meg magyarul. —

Vértesy Jenő Szabó Károlynak Gyulai Pálhoz intézett tíz levelét közli (1860—1863). Szó van bennük Arany Jánosról, Brassai Sámuelről, Szilágyi Sándorról és másokról. A korviszonyokra jellemző az 1860 április 19-ről, Nagykőrösről kelt levél: «Ma volt városunkban a Széchenyi gyászünnepe, mind a két egyházban föltűnő botránnyal.» — *Viszota Gyula: Kölcey Ferenc ismeretlen akadémiai dolgozatai* (I) közül a Pázmándi Horváthi Endre «Árpád»-jának Kölceytől származó kivonatát teszi közzé. — *Vértesy Jenő*, Mikszáth Kálmán hátrahagyott iratainak IV—V. köteteit, *Borbély István* az Alszegehy Zsolt és Szlávik Ferenc által kiadott Csik-somlyói iskoladrámákat, továbbá az Alszegehy Zsolt bevezetésével most megjelent Illei János-féle Tornynos Péter kiadását, *Kerekes Emil* pedig Kardos Lajosnak Arany János Bolond Istókjáról írt tanulmányát ismerteti. Végül *Vértesy Jenő* helyreigazítja Alszegehy Zsoltnak a magyar romantikus drámáról szóló könyvre tett egyik megjegyzését.

Katholikus Szemle. 1914. évf. 5. sz. — *Lakatos Vince: Két posthumus könyv*. Ismerteti báró Kemény Zsigmond és Mikszáth Kálmán hátrahagyott munkáinak most megjelent köteteit.

Keresztény Magvető. 1914. évf. 2. sz. — *Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században*. Kálvin a teremtés munkáját Istennek és Krisztusnak, Serveto csupán Istennek tulajdonítja; 1567—1571 közt Dávid Ferencék is ezt fogadják el, de Dávid F. halála után a magyar unitarizmus (Enyedi György) felfogása módosul. Dávid szerint Krisztusnak egy személyben két természete van: emberi és isteni; Socinus Faustusék szerint lényege emberi, s csak minősége isteni. Az üdvözülés és megváltás fogalma nem igen foglalkoztatta Dávidot; e tekintetben átvette a kész hagyományokat.

La Vie Des Lettres. 1914. évf. április. — *André Révész: Le jeune mouvement littéraire en Hongrie*. A legújabb magyar irodalom rövid áttekintése, kirívó ellenszenvvel irodalmunk nemzeti hagyományai iránt. Cikkíró szerint 1867 előtt csak vallásos, oktató és politikai költészetünk volt, a l'art pour l'art hiányzott. Az új költészet a társadalom átalakulásához símult: munkásokról és a félvilágról énekel s a világvárosi életet tükrözteti vissza. Ady Endre a vezető, ki megreformálta a Petőfi és Arany óta stagnáló magyar nyelvet és szembeszállott az elődök «száraz, egyliangú, konvencionális és gyermekes» patriotizmusával. Móricz Zsigmond a parasz- tok erőteljes regényírója. A színpadon újabban, Maeterlinck és Paul Claudel hatása alatt, a misztériumdráma is megjelent Balázs Béla munkáiban. A kritikusok között Ignotus és Schöpflin válnak ki. (Sok fölösleges és alig ismert név szerepel még ebben az összeállításban, mely az írók összeválogatásában egyoldalú szempontokat árul el s tendenciózus fölszínességével félrevezeti a külföldet.)

Le Bibliographe Moderne. 1912—1913. évf. novembre—décembre. —

H. S. ismerteti Kont Ignác Bibliographie française de la Hongrie (1913) c. munkáját.

Magyar Figyelő. 1914. évf. 7. sz. — *Székfű száműzött Rákóczija.* «Polónyi Géza nyílt ülésen megbotránkozott azon, hogy Sz. megsértette Rákóczi emlékét, később pedig — ugyancsak nyílt ülésen — megkapó őszinteséggel bevallotta, hogy ő nem olvasta a könyvet.» «Gr. Károlyi Mihály lapja... szükségét érzi, hogy valami olcsó módon demonstráljon egyszer megint a maga magyar sovíniszta volta mellett és doronggal esik neki Székfűnek.» Sz. sok új adattal gazdagította R.-ról való ismereteinket, de a R.-ról azelőtt alkotott képünkön nem változtatott: vérnélküli szabadságbátlvány R. eddig is csak a tudatlanok szemében volt; ami pedig benne az embert illeti, arról Sz. könyve után is bizonyos, hogy nagy és nemes volt. Sz. objektív igyekezetében talán túlságba ment s «lelkiismeretes kutatásai folytán túlságos közelségébe jutott a fejedelemnek és a csúzzal és panaszokkal telt öreg úrban nem tudja többé fölismerni a nagy embert.» Jó, hogy az akadémia kiadta a könyvet s jó, hogy nem teszi magáévá Sz. némely nézeteit.

U. i. 8. sz. — *Rákóczi gyalázói.* Rámutat a Székfű-elleni hajsza párt-politikai hátterére. Rámutat, hogy a sovíniszta politika hol találhat igazi Rákóczi-gyalázókat, kiknek szemében a Rákócziak sohasem voltak szabadsághősök, hanem «csak holmi osztályérdek exponensei.» «Az ellenzék és az egyetemi ifjúság, amely oly lelkesen rávetette magát a Székfűügyre, nagyon jól tenné, ha most már ezekkel szemben állítaná sorompóba a közvéleményt.»

U. i. 9. sz. — *Lábán Antal: Szigligeti és a bécsi Polizei-Hofstelle 1838-ban.* Szigligetinek «Dienes» és «Vazul» című darabjairól a rendőriminiszterhez küldött jelentésekből idéz, melyek Szigligetit veszedelmes embernek mondják. De semmi utalás hogy honnan veszi. A Pókaiak c. darabról Munkácsy Jánosnak, a Rajzolatok szerkesztőjének a véleményét közli, mely valóságos besugás számba megy; de erről sem mondja meg, honnan idézi. (Munkácsy írta a másik két darabról szóló jelentést is? Az ilyen közlésnek tudományos értéke nem lehet. Adalékokat nem így szokás közölni). — *Szelényi Ödön: Böhm Károly élete és munkássága.* Ismertetés.

Magyar Hirlap. 1914. évf. 107. sz. — *Ignotus: Irodalom.* Cikkíró kiemeli saját írói működésének «nemzeti jelentőségét», kulturánk és irodalmunk történetében, s Szász Károly képviselőházi beszéde kapcsán dicséri a pesti új irodalmat. «Faludi Ferencig kell visszamenni, hogy annyira magyar prózát találjanak, mint a budapesti írók és újságírók prózája.» Meg azután: «nemzedékunktől nem hagyjuk elvitatni, hogy amit csinál, az magyar irodalom s belekerül ez irodalom történetébe, ha megpukkadnak is bele, akik kapuját őrzik.» (Vezércikk gróf Andrássy Gyula lapjában.)

U. i. 110. sz. — *Andrássy Gyula gróf: Székfű: A «száműzött Rákóczi».*

(E nagy terjedelmű komoly kritikával végre a sajtóban is abba a kerékvágásba terelődött a hirhedt könyv ügye, amelybe való: a tudományos meggyőződések higgadt, objektív, megvitató modorú kritikája elé. Ott jó helyen van; s mi akik ez ügyben állandóan a tudományos kritika egyedüli illetékességét hangoztattuk, s tudományos szolidaritásból és a kritikai erkölcs érdekében kötelességünknek éreztük, hogy foglalkozzunk vele: reméljük, most már búcsút vehetünk tőle.)

Magyar Középiskola. 1914. évf. 4. sz. — *Simon Miklós* ismerteti *Alszeghy Zsoltnak Tóth Kálmán drámaköltészetéről* szóló cikkét (E. Ph. K.), *gr* bírálja *Vértesy Jenőnek* a magyar romantikus dráma történetéről (1837—1850) irt kötetét.

Magyar Kultura. 1914. évf. 8. sz. — *Császár Ernő: Kedvencz költők.* Kosztolányi Dezső műfordításait ismerteti. — *Alszeghy Zsolt: Báró Kemény hátrahagyott munkái.* Ismertetés.

Magyar Nyelv. 1914. évf. 4. sz. — *Szily Kálmán: A magyar etymologiai szótár.* Ismertetés. — *Simai Ödön: Kazinczy Ferenc nyelvújítása. XXXIII.* Kulcsárnak a M. Kurir 1804-iki évfolyamában közzétett pályakérdésére több felelet küldetett be, melyekben a nyelv kiművelésére vonatkozólag már Bessenyei óta felvetett eszmék mind együtt találhatók. Valamennyi az orthologizmust, vagy csak igen józan neologizmust hirdeti. E cikk Mátyási József Vélekedésével (1806) foglalkozik részletesebben, s alapelveiben Gottsched és Adelung nézeteit ismeri fel. — *Putnoky Imre: Hunnia.* E név mint Magyarország neve 1799-ben Virág B.-nél fordul elő először magyar nyelvű szövegben; de onnan kezdve kivált a XIX. század első tizedeiben nagy divatnak örvend a hazafias páthos verseiben. — *Szemkő Aladár: Szofra, zofra.* E Zrinyinél s Vitkovitsnál is előforduló szó különféle jelentéseivel foglalkozik. — *Martha könyve a finn-ugor-etruszk rokonságról.* Ismerteti Gombocz Zoltán felolvasását (márc. 17.), ki Martha módszertelenségét s a finn-ugor szófejtő irodalomban való járatlanságát kézzelfoghatóan kimutatta, s az egész etruszk rokonság meséjét a délibábok társaságába menesztette. (Hirlapjaink, melyek oly nagy lelkesedéssel terjesztették az etruszk rokonság illuzióját, a cáfolatról tudomást sem vettek. Nekik a tudomány is csak szenzáció.) — *P. Thewrewk Emil: Pósfai János.* Emlékezetből közöl egy verset, melyet annak idején a nyelvészkedő Pósfaira (sz. 1778) irtak volt.

Magyar Nyelvőr. 1914. évf. 4. sz. — *Erdélyi Lajos: A Halotti Beszédhez.* Ismerteti Barla-Szabó Titus füzetét, s Halász Ignácnak a magyar nyelvemlékekről tartott egyetemi előadásait, melyeknek kéziratát megszerzte. A H. B. korát 1205 és 1210 közé teszi.

Magyar Társadalomtudományi Szemle. 1914. évf. 4. sz. — *Torkos László: Költészet és társadalmi élet.* A társadalmi és állami közösség

gazdag anyagot szolgáltat a költészetnek s a költészet nagy hatást tesz még a tömegekre is. Sajnos, az erkölcsrontó szépirodalom egyre jobban hódít s gátolja a nemes irányú költészet terjedését.

Magyarország. 1914. évf. 90. sz. — *M. P.: Amerikai magyar poéták.* Rudnyánszky Gyula után az ismertebb amerikai magyar költők Kovácsy Kálmán, Baja Mihály és Nagy Ferenc. Utóbbinak versfüzetét ismerteti a cikk. — *Márki Sándor: A Rákóczi-kultusz kifejlődése.* A R.-irodalom teljes áttekintése: R. a költészetben, szépirodalomban és színműirodalomban, R. és a történetírás, a R.-induló, R. a képzőművészetben. — *Móricz Pál: Régi magyar élet.* Emlékezés Balogh Ferenc (1836—1913) debreceni kollégiumi tanárról, a kollégium történetírójáról.—*Kalmár Antal: Öngyilkos volt-e Teleki László?* T. tragédiája lélektani okainak kifejtése T. hátrahagyott iratai alapján. Öngyilkosságának indító oka: «T. L.-t... az adott szó ölte meg... azért, mert a 61-diki országgyűlésen kifejezésre juttatott 48-as politikája jött ellentétbe a belső világában háborgó, de kifejezésre nem jutható 49-es politikai érzelmeivel; minthogy pedig ezt az érzelmeinek megfelelő 49-es politikáját a császár feltételeinek első és második pontja szerint (tehát adott szava szerint) az országban és az országgyűlésen kifejezésre nem juttathatta: Telekinek a nemzet által reáerőszakolt vezérsége miatt meg kellett halnia.»

U. i. 115—116. sz. — *Kacziány Géza: Riedl hadjárata Thaly ellen.* «Fellebbezhetetlen ítéletet» akar mondani a kuruc balladák kérdésében. Tudományos szempontból teljesen jelentéktelen cikk.

U. i. 118. sz. — *Ballagi Aladár «A száműzött Rákóczi»-ról.* B. A. akadémiai felolvasása.

Neue Freie Presse. 1914. évf. 17827. sz. — *Kübeck Blanche* bárónő több kiadatlan levelet közöl, amelyeket Metternich-korabeli írók intéztek nagyatyjához, Kübeck Károly Frigyes báróhoz, az udvari kamara elnökéhez. Közöttük van Pyrker Lászlónak két levele 1843-ból és 1845-ből.

Nyugat. 1914. évf. 8. sz. — *Laczkó Géza: Az etymologiai szótár.* Ismertetés. — *Kosztolányi Dezső: Gárdonyi Géza versei.* Rövid méltatás. G. G. verseiben a vidéki népdal-kultúra hatása él; nem Petőfi és Arany egészséges népdala ez, hanem «a polgári osztály dekadens népdala, amely bomlaszt, különccé tesz, rikát, a fáradt népdal.» A városi költészethez való átmenetek ezek a versek; nem népiesek a szó régi értelmében, s nem városiak a mai értelemben. — *Tóth Árpád Kardos Lajos Bolond Istók tanulmányát ismerteti.*

U. i. 9. sz. — *Halász Imre: Rákóczi Ferenc.* Hogy egy semmi esetre sem agresszív jellegű könyv, mint a Szekfü Gyuláé, hogyan idézhetett elő ekkora mozgalmat, annak tulajdonítja, hogy a könyv témája nem R. egész pályafutása, csak annak hanyatló végszaka, s így a tájékozatlan közönségnek könnyen lehetett szuggerálni, hogy a könyv, mely csupa lehangoló dolgot mond el R.-ról, ócsárolni akarta őt. Majd áttekint a tör-

téneti anyagon, s Sz.-vel többnyire egyetértve, máshol kiegészítve őt, igen tanulságos esszayt ír a bujdosó fejedelemeiről.

Országgyűlési Értesítő. A «Budapesti Közlöny» 1914. évf. 102. sz. melléklete. — 535. országos ülés 1914 május 5-én. — *Szász Károly*: Mai irodalmi viszonyaink közt talán még fontosabb feladatul háramlík a Nemzetire a nyelvi és irodalmi hagyományok ápolása, mint azelőtt. Rámutat némely ott előadott darab nyelvbeli fogyatkozásaira, holott a Nemz.-ben nyelvi szempontból csak a legkiválóbb darabnak szabad színre kerülnie. Bánkbánt 1908 óta egyszer sem adták. Azelőtt minden febr. 6.-án volt Kisfaludyeste, az idén már az is elmaradt. Marót bán, Csongor és Tünde, Szigligetinek, Csikynek több darabja kellő váltakozással műsoron lehetne. Kívánatosnak tartaná, ha a Nemz. Sz. minden esztendőben rendezne irodalomtörténeti ciklust, melynek nagy jelentősége volna az ifjúság irodalmi nevelése szempontjából. Egy ily ciklusban másodrendű írók is szóba jöhetnek s különösen Toldy István érdemelné meg a fölelevenítést. Némely mai darabot pedig jobb volna nem adni; a N. Sz. utóbbi éveinek nagyon sok műsordarabjából csak úgy dől az amoralitás. Egy dramaturgot kíván a N. Sz.-hoz, aki irodalmi ember legyen, aki vállalja a felelősséget minden színrekerült darab nyelvtisztaságáért, irodalmi értékéért s vállaljon kötelezettséget arra, hogy a magyar irodalom régi termékeit, amelyek a mi nemzeti hagyományainkat hivatva vannak fenntartani, céltudatosan, tervszerűen fogja a N. Sz.-ban színre hozni. Elsőrangú művészi előadásról kell gondoskodni, s olesó helyarákról: «a N. Sz. nem üzleti vállalkozás, a N. Sz. közművelődési intézet, olyan mint az iskola, olyan mint a múzeum»; «ha igazán közművelődési intézetté válik, s ha helyárai leszállíthatnak, akkor szívesen szavazok meg százezer, vagy kétszázezer koronával többet annak a N. Sz.-nak».

Pester Lloyd. 1914. évf. 85. sz. — *Max Nordau*: *Ungarische Lyrik in deutschem Gewande.* A Párisban élő magyar származású német író fölveti a kérdést, nem illeti-e meg a Nobel-díj több joggal a magyar Kiss Józsefet, mint a csak kevesektől ismert indus költőt, Rabindranath Tagorét. Bizonyára akad majd valaki, aki a svéd tudományos akadémia figyelmét a magyar költőre felhívja. Elismerés illeti Neugebauer Lászlót, Kiss József hivatott fordítóját is, aki Petőfi-fordításaival szerzett magának hírnevet.

Protestáns Szemle. 1914. évf. 2. sz. — *Zoványi Jenő*: *Ki volt a Pastor . . . c. könyv igazi szerzője?* Nem Károlyi Péter, hanem Hemmingsen Niels (1513—1600) dán pap. — *Kemény Zsigmond.* «Az a tény, hogy Kemény Zsigmond, születése után száz évvel, csak egy pár nemes, igazán magyar és igazán mívelt lélek hódolatára számíthat, olyan szomorú jel, hogy láttára elsötétül minden gondolkodó magyar embernek az arca . . . Ma közveszélyes dolog Kiss Józsefet rogyásig nem ünnepelni . . ., de Kemény Zsigmond szellemének hódolni csak podagrás aka-

démikusoknak és kokárdás Kisfaludystáknak való feladat. Ez a mai kor nem fogja megérteni Kemény Zsigmondot, mert már nincs vele semmi közös vonása. Az ősi magyar főúri család gyermekét, a fejedelmi sarjat, aki beáll újságírónak, mert emésztő szuvenedély lobog benne: az áldozat, a szolgálat szuvenedélye, hogyan értse meg az a pesti gyerek, aki ma megbukik az érettségén a magyar irodalomból s holnap valamelyik revue dramaturgja lesz; hogyan értsék meg a báróból lett zsurnalisztát a zsurnalisztából lett bárók?

Sárospataki Református Lapok. 1914. évf. 13. sz. — *Harsányi István*: *Pilarik Jeremiás eddig ismeretlen munkája*. A szóbanforgó munka egy példányát Rexa Dezső találta az alsókubini Csaplovics-könyvtárban. (M. Könyvszemle: 1913: 348). Most a sárospataki ref. főisk. könyvtárából került elő egy második példány. Címe: *Anatomi Desz von dem Ungarischen Jesuiten gestellten Glaubens-Bekänntnisz. 1686.* A németnyelvű munka azt a 22 cikkből álló s magyar átokmintának, vagy újkatholikusok hitformájának is nevezett vallástételt taglalja, mely a pozsonyi vértörvényszék által üldözött s a r. kath. vallásra áttért prot. lelkészeknek és tanítóknak volt szánva. A cikk bebizonyítja, hogy a munka szerzője Pilarik Jeromos, a szepesmegyei Tepliczen született, de külföldön működött ev. lelkész és tanár, kinek Szinnyei nyole munkáját sorolja fel.

U. i. 14. sz. — *Végh János*: *Rumy Károly György pataki tanársága*. Két ízben történt kísérlet arra, hogy R. K. Gy.-öt a pataki kollégium tanárává válasszák. Ez 1808 és 1820 közt történt sikertelen kísérleteket ismerteti. — *A száműzött Rákóczi*. Ez a Vegyes Közleményekben elhelyezett kis cikk a mi folyóiratunknak szól. F. é. harmadik füzetünk folyóiratszempléjében (208. l.) túlzásnak mondtuk a Sp. R. L. azon állítását, mely szerint Szekfű mindent elkövet, hogy Thaly K. homlokáról a történetírói babérokat letépdelje s azt mondtuk, hogy Sz. könyvében csak egy szerény jegyzet szól Thaly történetírói romantikájáról. Azt kérdi tisztelt folyirattársunk, hogy fenntartjuk-e ma is ebbeli véleményünket, ma is, az egész magyar hírlapirodalom, az egész magyar közvélemény felzúdulása, az Akadémia elítélő nyilatkozata, Márki Sándor nyilatkozata, s a kolozsvári egyetemi ifjúság határozata után is? Egyszerű feleletünk az, hogy igen, ma is, mindezek után is fenntartjuk. A hírlapirodalom tudományos kritikájára ugyanis mi általábanvéve semmit sem adunk; az egész magyar közvélemény, tudomásunk szerint, nem zúdult fel, a felzúdult résznek pedig nem volt igaza; ha meg az Akadémia nyilatkozata elítélő, honnan van, hogy tudomásul vétele ellen éppen csak Apponyi meg Ballagi szavazott, vagyis épen azok, kiknek egy elítélő nyilatkozattal egyet kellett volna érteniök? Márki Sándor nyilatkozott ugyan, de nem cáfolta meg Szekfű Thaly-jegyzetét, másfelől pedig az ő nyilatkozata után nem lehetett várni, hogy aktív részt vegyen egy ifjúsági gyűlésen, mely Sz. könyvét Rákóczi-gyalázással vádolja, hiszen nyilatkozatában csak annyit mondott volt, hogy a könyv nem szolgál a R.-kultusz emelésére; s végül Márkitól mindmáig nem kaptuk meg a könyv tudományos bírál-

latát. Különbözik pedig mind e felsorakoztatott nagy hatalmak (az egyetemi ifjúságot is beleértve) sem tudnának rábeszélni, hogy a Sp. Ref. Lapokkal együtt valljuk, miszerint Sz. «mindent elkövetett» Thaly babérjainak megtépezésére. Mi u. i. magunk szoktunk olvasni és ítéletet alkotni, mikor azt hisszük, hogy arra jogunk és hivatottságunk van. Mindezek felül nemcsak kérdez, hanem állít is a Sp. Ref. L. Azt állítja, hogy folyóiratunk «a kuruc balladák meghamisítása mellett a történeti adatok meghamisítását is szívesen látta a Thaly homlokára sűtve». Mi ugyan «hamisításról» sohasem beszéltünk, sőt Riedl Frigyes tapintatos, választékos modorát egy ízben mintául is ajánlottuk tisztelt folyóiratunknak, mindamellett, amennyiben hamisításról lehetne szó, legyen meggyőződve, hogy mi azt nem szívesen látjuk Thaly homlokára sűtve. Általában mi csak az igazságot látjuk szívesen s míg az megnyugtatóan kiderítve nincsen, szívesen vitatkozunk felőle, pro és kontra, amint azt folyóirat-szemlénkben épen tisztelt folyóiratunk nem egyszer tapasztalhatta.

U. i. 15. sz. — *Simonfi János, Harsányi István és Gulyás József: Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez.* Azon egyezéseket, melyeket Riedl az Ocskay-ballada és az Ocskay-életrajz közt mutat ki, úgy fogják fel, hogy Thaly forrásul használta történeti művéhez a balladát is. Az Ocskay-életrajz ugyanis nyolc évvel később jelent meg (1880), mint a ballada. Lehetséges-e, hogy Thaly «önnön koholmányával igazolja megállapítását?» (Ez végre, ha egyszer a gyanú ráirányult, nem lehet kérdés. Egyébként pedig: a Riedl-től kijelölt egyezések szinte kivétel nélkül kifejezésbeli egyezések; vagyis a történeti mű, az Ocskay-életrajz nem adatot merít «forrásából», a balladából, hanem kifejezéseiben egyezik vele. Továbbá, nemcsak a későbbi, hanem a korábban (1865 ben) megjelent Bottyán-monografiával is mutat kifejezésbeli egyezéseket a ballada. A ballada és Kolinovics krónikája közti egyezéssel szemben arra hivatkoznak, hogy adatbeli eltérések vannak a kettő közt. További tartalma a cikkeknek: R. szövegközlése nem egészen pontos. A Bújdosó Rákóczi-val rokonjellegű népdalt ismernek Vikár Béla gyűjtéséből (Fabó: A m. népdal 144 l.). Persia szöveg: e szóra van adat 1630-ból. — *Végh János: Rummy Károly György pataki tanársága.* Befejező közlemény.

U. i. 16. sz. — *Simonfi J., Harsányi I. és Gulyás J.: Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez.* Fehérvári Dezső (Irod. tört. III: 253—253.) újabb Arany-átvételeket vélt felfedezni a kuruc balladákban. De a «megbővül az ágyú» kifejezést Arany is a régiségből veszi; a Zách Klára Istenhez óhajtó befejezése is szokásos a régiségben. Ugyancsak Zách Klárából vettnék mondotta Riedl a »rettenetes, bosszúálló kardja volt kezébe» kifejezést. Arany azonban Zách Klára több más kifejezését és motívumát is a népdalból vette, ezt is vehette onnan, nem pedig Thaly őtől. Hasonlóképp vélik megoldhatónak a Kisfaludy Károly-féle, Riedl szerint átvett sorok kérdését is («Szülőföldem szép határa»): ugyanezeket Kisfaludy a néptől vehette. (Vehette és vette azonban nem egy.)

U. i. 17. sz. — *Harsányi I. és Gulyás J.: Új ének.* Vers, melyet Petróczy Kata Szid. most felfedezett versei kötetéből közölnek.

Új Nemzedék. 1914. évf. 17. sz. — Az új egyetemi tanszékek. «Kultur-népeknél valamely egyetemi tanszék betöltése a közvélemény legéberebb érdeklődését mozgósítja. Emlékezni kell csak a helsingforszi egyetem finn-ugor tanszékének pár év előtti kérdésére. Nem volt pedig egyébről szó, mint a helsingforszi egyetemről és a finn-ugor tanszékről. És mégis, micsoda vitatkozást, agitációt és országokra kiterjedő érdeklődést vert fel ez az egyszerű kérdés, hogy ki legyen e tanszék képviselője. S mikor a finnek, vagyis a finn egyetem nem tudott megegyezni a jelöltek mellett, mert egyformán alkalmasnak találta a sok rostálás után a legalkalmasabbnak tartott Wichmant és Paasonent, hogy a tudományos közérdeket a lehető legmesszebbmenő eljárással megóvja, nemzetközi fórum elé bocsátotta a döntést s a Thomsen (Koppenhága), Brugmann (Lipce) és Szinnyei (Budapest) szakvéleményétől tette függővé, hogy melyik jelölt mellett foglaljon állást. Így nyerte el Paasonen a helsingforszi finn-ugor katedrát, miután egy szaklapban a bírálókat is közreadattak. A legnagyobb nyilvánosság és a legnagyobb ellenőrzés után megnyugodhatott végre mindenki, hogy az emberileg lehető legobjektivebb eljárás érvényesült a tanszék tudományos érdekeinek megóvására. De másutt sincs ez másképen. Berlinben és a német tudományos lapokban épen most arról folyik például a vita, hogy a Schmidt Erich halálával megüresedett német irodalomtörténeti tanszékét kivel töltsék be. Nemrégiben Kluge freiburgi egyetemi tanár ez ügyben röpiratot adott ki s a német tudományos világ a legélenkebb figyelemmel várja a döntést, mely a tanszék dolgát majd megoldja. A francia tudományos világ hasonló érzékenysége és érdeklődése megnyilvánult még, egy rájuk nézve olyan potom kérdésben is, hogy mi legyen a Sorbonne-on rendszeresített és a magyar kormány által dotált magyar tanszék jövőjével. Nálunk tapasztalható csak az a hallatlan közöny és majdnem barbár nemtörődömség, hogy mikor a magyar kulturának ilyen nagyfontosságú kérdéséről van szó, alig kelt ez a korszakos szervezés még annyi érdeklődést is, mint egy rossz mozarab, vagy valamelyik középszerű, de elszánt strébernek a tülekedése. Pedig a közvélemény legteljesebb ébersége és érdeklődése mellett kellene a jelöltek kiválasztását megejteni, mert a rossz, szűk látókörű és tehetségtelen professzor egyetemi hivatásában annyi kárt mindig jelent egy elmaradt országra, mint amennyi kárt akár egy jégverés okoz.» — *Zuboly: Feljegyzések báró Kemény Zsigmondról.* Beszélgetés Szegedi Maszák Hugóval, a hajdani Pesti Napló riporterével, aki a cikkírónak érdekes dolgokat mondott el Keményről.

Uránia. 1914. évf. 5. sz. — *Pitroff Pál: Kemény Zsigmond aesthetikája. I.* Kemény Zs. mint esztétikus nagy tehetségéhez képest kisebb jelentőségű, de nálunk így is korszakot alkot. Sajátságos helyzete határozza meg az ő módszerét, melyben a nemzetnevelés a főcél. Esztétikájában, mellyel honfitársait akarta nevelni, kevés volt az újítás. Az irodalmi irányokat ő még inkább a történetíró szemével nézte. Írásaiban az egyéniség jogát hirdeti ugyan, de csupán a társadalom erkölcsi javainak bővítése szempontjából. A Gautier-féle l'art pour l'art szelét még nem

érezhette meg, bár egyszer — tanulmányaiban — helyes érzékkel mintha ezt az elvet érintené. Amint főképp regényeiből látjuk, Kemény is a XIX. század szkepticizmusának hatalma alatt áll, de észreveszi annak romboló hatását s a realizmus határán megáll. Eredetisége összegező előadásában rejlik, mellyel régi gondolatoknak súlyt ad. Hatása meglátszik Erdélyin, Gregusson, Beöthy Zsolton és Rákosi Jenőn. Működése iránya a realidealizmus, vagyis az életnek a vele összefüggő ideálokkal való szoros egybekapcsolása. A tudományos értelemben vett milieunek fontosságával és lényegével tisztában van, még a műforma evolúcióját is megpendíti. A művészi értelemben vett hűségre nézve megpróbálja felállítani a határokat. Kemény realidealizmusának értelme csak úgy lesz előttünk világos, ha az íróban az ihletett költőt és a tudóst külön-külön megfigyeljük. Barnabás alakja a Zord Időben és Gergelyé a Gyulai Pálban jó képet nyújtanak arról, hogy Kemény a költő és tudós, az ihlettől a tudomány mezejére s a tudomány területéről az ihletbe átesapó génusz, hogyan dolgozik. A történeti értelemben vett romantikát nem azokban a tulajdonságokban látta, amikben ma mi. Ebből látni, hogy — legalább az ő felfogása szerint — neki a romantikához semmi köze. Benne a klasszicizmus (a régi) és a romanticizmus tragikuma egyesült, hogy létrehozza az életet oly jól ismerő lángész előtt feltűnő tragikumot. De Kemény műveiben az érzelmes részletekkel époly gyakran találkozunk, mint a tragikusokkal, hiszen az egyik a másiknak kiegészítője. Ez az érzelmes elem azonban sohasem kiáltó, mesterkéltné, hanem inkább a befelé siróké. Mégis úgy érezzük, hogy van benne valami romantikus. Keménynek általában megvolt a maga véleménye a romantikusok érzelmeiről. Amit megdicsért bennük, az az ő szívében is ott rejlik. Ez áll kötött formájú költeményeiről is. Gyulai Páljába beleszótt néhány éneket, melyekre nézve nem követnénk el tévedést, ha szerzőjüket legnagyobb lírikusaink mellé állítanók. Bennük a dikció mögül egy kis romantikus áramlat csap ki. Ugyanezt a romantikus aláfestést árulják el románc- és balladaszerű költeményei is. — *gr.* : Katona Lajos irodalmi tanulmányait ismerteti.

Vasárnapi Újság. 1914. évf. 18. sz. — *Paál Jób: A Nemzeti Színház ismeretlen tervei.* Kassalik Fidelius és Eberl Károly 1815-i, s Telepy György színész 1833 utáni színház tervét ismerteti szóban és képen. A két első a mostani Nemzeti Kaszinó helyére, a harmadik mai helyére tervezi.

Világ. 1914. évf. 108. sz. — *A könyv hadserege.* Jogos megütközést kelt, hogy Magyarország a lipcsei nemzetközi könyvipari és grafikai kiállításon hivatalosan nem vett részt, holott máskor nagy anyagi áldozatokat hoztunk, hogy a vilákiállításokon bemutathassuk kulturánk haladását.